

فلسفه قیام امام حسین (ع) چیست؟

<?xml encoding="UTF-8">

ز آنچه درباره اهداف و فلسفه قیام عاشورا از نگاه‌های مختلف گفته شده و نقد و بررسی شده است، روشن است که برخی از این نظریات، تصویری وارونه یا حداقل نامناسب با شأن رهبر قیام ارائه کرده‌اند و هیچ کدام از آنها، در ارائه یک تصویر روشن و جامع از انگیزه‌های قیام امام حسین (علیه‌السلام) توفیق نداشته‌اند. اکنون با این مقدمه و با توجه به اینکه بهترین و مطمئن‌ترین سند برای شناخت فلسفه و اهداف نهضت سیدالشهدا (علیه‌السلام)، کلمات خود آن حضرت یا امامان دیگر در این باره است، مجموع خطبه‌ها، سخنان، نامه‌ها و وصیت‌نامه امام حسین (علیه‌السلام) را که درباره اهداف و انگیزه‌های قیام عاشوراست و نیز برخی از تعبیر زیارت‌نامه‌های متعدد و مختلف را که از امامان دیگر، برای زیارت آن حضرت رسیده و در آنها به انگیزه قیام پرداخته شده است، مطالعه و بررسی می‌کنیم و سپس با استخراج فهرست وار اهداف قیام، به تفسیر و تحلیل آنها می‌پردازیم.

خطبه امام در مکه

امام حسین (علیه‌السلام) در جمع گروهی از علما و نخبگان مناطق مختلف اسلامی در مکه با ایراد خطبه‌ای شورانگیز و کوبنده، ضمن یادآوری وظیفه سنگین و تکلیف خطیر علما و بزرگان شهرها برای پاسداری از کيان دين واعتقادات مسلمانان و پیامدهای سکوت در برابر جنایات امویان، از خاموشی آنان در برابر سیاستهای دین‌ستیزانه حاکمان اموی انتقاد کرده و هرگونه همراهی و سازش با آنان را گناه نابخشودنی دانست. حضرت در پایان سخنان خود، هدف از اقدامات و فعالیت هایش را بر ضد نظام ستمگر حاکم، که چند سال بعد خود را در قالب یک نهضت نشان داد، چنین اعلام کرد:

... اللهم انک تعلم انه لم یکن ما کان منا تنافسا فی سلطان، ولا التماسا من فضول الحطام، ولکن لئری (لنرد) المعالم من دینک، و تظهر الاصلاح فی بلادک، ویامن المظلومون من عبادک، ویعمل بفرائضک و سننک واحکامک... ؛ «خدایا تو می‌دانی آنچه ما انجام داده‌ایم (از قبیل سخنان و اقدامات بر ضد حاکمان اموی)، به دلیل رقابت و سبقت‌جویی در فرمانروایی و افزون‌خواهی در متاع ناچیز دنیا نبوده است؛ بلکه برای این بوده که نشانه‌های دینت را (به مردم) نشان دهیم (بر پا گردانیم) و اصلاح در سرزمین‌هایت را آشکار کنیم. می‌خواهیم بندگان ستم‌دیده‌ات در امان باشند و به واجبات و سنت‌ها و احکامات عمل شود. با دقت در این جملات می‌توان به چهار هدف اصلی امام حسین (علیه‌السلام) از اقدامات و فعالیت‌هایی که در عصر حاکمیت یزید برای قیام انجام داد، پی برد:

(الف) احیای مظاهر و نشانه‌های اسلام اصیل و ناب محمدی؛

(ب) اصلاح و بهبود وضع مردم سرزمین‌های اسلامی؛

(ج) تامین امنیت مردم ستم‌دیده؛

(د) فراهم کردن بستری مناسب برای عمل به احکام و واجبات الهی.

درباره این خطبه تذکر دو نکته ضروری است:

اول: در برخی از کتاب‌ها این خطبه را از قول امیرمؤمنان (علیه السلام) نقل کرده‌اند که شاید علت آن، تشابه قسمت آخر خطبه با بخشی از خطبه ۱۳۱ نهج البلاغه است. به نظر می‌رسد صرف مشابهت، نمی‌تواند دلیل قانع کننده‌ای برای طرح چنین نظری باشد؛ زیرا احتمال دارد امام حسین (علیه السلام) به عنوان استشهداد، عباراتی از خطبه پدر بزرگوارش را بر زبان جاری کرده باشد. شاید هم او قصد استشهداد نداشته است و این تشابه، ناشی از آن باشد که امامان که همگی نور واحد هستند و یک گونه می‌اندیشند؛ دوم: در مصادر این خطبه اشاره نشده است که امام حسین (علیه السلام) این خطبه را پس از شروع قیام خویش و زمان اقامت در مکه ایراد فرموده یا پیش از آن و یا در سال‌های آخر عمر معاویه؛ اما برخی از نویسندگان از ظاهر عبارات آخر خطبه که امام می‌فرماید: اللهم انک تعلم انه لم یکن ماکان منا تنافسا فی سلطان چنین برداشت کرده‌اند که امام این خطبه را پس از شروع نهضتش ایراد فرموده و ظاهر عبارت ما کان منا اشاره به قیام حضرت دارد) [۱][۲][۳]

۳ - وصیت امام به محمد حنفیه

امام حسین (علیه السلام) در وصیت‌نامه‌ای که هنگام خروج از مدینه و در زمان وداع با برادرش محمد بن حنفیه برای وی نوشت، هدف از حرکت خویش را چنین بازگو کرد: انی لم اخرج اشرا ولا بطرا ولا مفسدا ولا ظالما، وانما خرجت لطلب الاصلاح فی امة جدی محمد ارید ان آمر بالمعروف وانهی عن المنکر و اسیر بسیرة جدی محمد وابی علی بن ابی طالب...؛ [۴][۵][۶][۷] (البته در نقل ابن شهر آشوب، امام این جملات را در پاسخ ابن عباس می‌فرماید، نه در جواب ابن حنفیه، آن هم پاسخ شفاهی، نه در قالب وصیت‌نامه.) «من نه از روی سرمستی و گستاخی و نه برای فساد و ستمگری حرکت کردم؛ بلکه تنها برای طلب اصلاح در امت جدم حرکت کردم. می‌خواهم امر به معروف و نهی از منکر کنم و به سیره جدم و پدرم علی بن ابی طالب (علیه السلام) عمل کنم.» و در جای دیگر می‌فرماید: اللهم انی احب المعروف و اکره المنکر؛ [۸][۹] «خدایا من به معروف اشتیاق، و از منکر تنفر دارم».

در زیارت‌های مختلف که درباره امام حسین (علیه السلام) از امامان وارد شده، این تعابیر فراوان دیده می‌شود. اشهد انک قد اقامت الصلوة و آتیت الزکوة و امرت بالمعروف و نهیت عن المنکر؛ «گواهی می‌دهم که تو نماز را به پا داشتی و زکات دادی و امر به معروف و نهی از منکر کردی».

[۱۰][۱۱][۱۲][۱۳][۱۴][۱۵][۱۶][۱۷][۱۸][۱۹][۲۰][۲۱][۲۲][۲۳][۲۴][۲۵][۲۶][۲۷][۲۸][۲۹] (ناگفته نماند «شهادت دادن» در اینجا به مفهوم متعارف آن، یعنی گواهی کردن و تایید یک موضوع مادی و حقوقی نیست؛ بلکه بیان یک حقیقت معنوی و اعتراف به یک واقعیت است که با انگیزه معنوی صورت گرفته است، یعنی من این واقعیت را درک می‌کنم که نهضت تو به انگیزه امر به معروف و نهی از منکر بوده است، نه به علت دعوت کوفیان یا علل دیگر. بنابراین اگر تلاش‌ها و کارهای دیگری صورت گرفته است، همه برای رسیدن به آن هدف و آرمان بزرگ بوده است.) از این عبارات، می‌توان اهداف ذیل را برای قیام حضرت برشمرد:

(الف) طلب اصلاح در امور امت پیامبر؛

(ب) امر به معروف؛

(ج) نهی از منکر؛

(د) عمل به سیره رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و امیرمؤمنان (علیه السلام)، همانند برپایی نماز و پرداخت زکات.

خطبه امام در منزل بیضه

اباعبدالله در خطبه‌ای که پس از برخورد با حر بن یزید ریاحی در منزل بیضه ایراد فرمود، انگیزه قیام خود را با استناد به فرمایش پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله)، چنین بیان کرد:

ایها الناس: ان رسول الله قال: من رای سلطانا جائرا مستحلا لحرم الله، ناکثا لعهد الله، مخالفا لسنة رسول الله، يعمل فی عباد الله بالاثم والعدوان، فلم یغیر علیه یفعل ولا قول، کان حقا علی الله ان یدخله مدخله، الا وان هؤلاء قد لزموا طاعة الشیطان، وترکوا طاعة الرحمن، واطهروا الفساد، وعطلوا الحدود، واستاثروا بالفی، واحلوا حرام الله، وحرّموا حلاله، وانا احق من غیر؛ (بلاذری این خطبه را از عبارت ان هؤلاء... به بعد نقل کرده است. ابن اعثم، خوارزمی و مجلسی، این خطبه را با اندکی تفاوت در عبارات، در قالب نامه‌ای که حضرت، خطاب به اشراف و بزرگان کوفه نوشته، آورده‌اند؛ اما ابن جوزی این نقل را در قالب گفت و گوی حضرت با فرزدق آورده است)

[30][31][32][33][34][35] «ای مردم رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرمودند: کسی که فرمانروای ستمگری را ببیند که حرام خدا را حلال کرده و پیمان الهی را شکسته و با سنت رسول خدا مخالفت ورزیده و در میان بندگان خدا با گناه و تجاوزگری رفتار می‌کند، ولی در برابر او با کردار و گفتار خود برنخیزد، بر خداست که او را در جایگاه (پر عذاب) آن ستمگر قرار دهد. هان (ای مردم) بدانید که اینها تن به فرمانبری از شیطان داده و اطاعت از فرمان الهی را رها کرده و فساد را نمایان ساخته و حدود خدا را تعطیل نموده‌اند؛ درآمدهای عمومی (بیت المال) مسلمانان را به خود اختصاص داده‌اند و حرام خدا را حلال، و حلالش را حرام کرده‌اند و من شایسته‌ترین فرد برای تغییر دادن (سرنوشت و امور مسلمانان) هستم».

از این خطبه، می‌توان علت قیام سیدالشهدا (علیه‌السلام) را این امر دانست که حاکمان بنی امیه (به ویژه یزید) اقدامات ضد دینی زیر را انجام داده بوده‌اند:

- (الف) اطاعت از شیطان و ترک فرمانبری از خدا؛
- (ب) آشکار کردن فساد در زمین؛
- (ج) تعطیل کردن حدود الهی؛
- (د) اختصاص دادن بیت المال به خود؛
- (ه) حلال کردن حرام خدا و بالعکس.

اهداف قیام در زیارت امام

در زیارت امام حسین، شهادت می‌دهیم که او احکام الهی و سنت پیامبر و امیرالمؤمنین را بر پا کرده است